

SAMPLE CONTENT

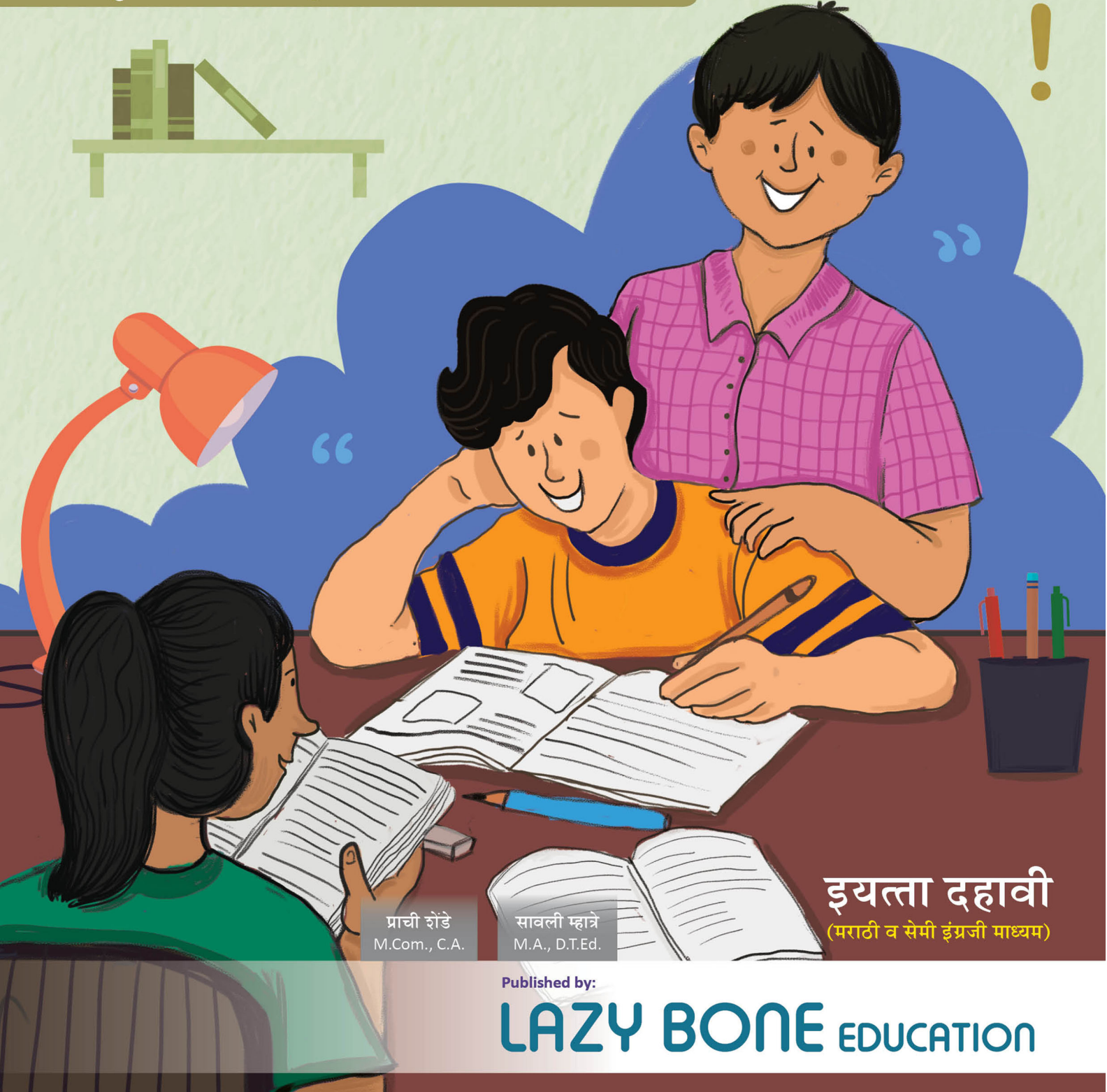
PRO linGo

मराठी (HL)

उपयोजित लेखन

पाठ्यपुस्तक व बोर्डाच्या कृतिपत्रिका आराखड्यावर आधारित

प्राची शेंडे
M.Com., C.A.

सावली म्हात्रे
M.A., D.T.Ed.

इयत्ता दहावी
(मराठी व सेमी इंग्रजी माध्यम)

Published by:

LAZY BONE EDUCATION

मराठी (HL)

उपयोजित लेखन

इयत्ता दहावी

ठळक वैशिष्ट्ये

- पाठ्यपुस्तक व कृतिपत्रिका आराखड्यावर आधारित.
- कृतिपत्रिका आराखड्यातील उपयोजित लेखन विभागाचे सविस्तर विवेचन.
- उपयोजित लेखनातील सर्व घटकांच्या संकल्पनांचे सविस्तर स्पष्टीकरण अंतर्भूत.
- उपयोजित लेखनातील प्रत्येक घटकावर आधारित सोडवलेल्या भरपूर कृती.
- उपयोजित लेखनातील प्रत्येक घटकामध्ये सरावासाठी मुबलक कृती समाविष्ट.
- बोर्ड कृतिपत्रिका मार्च (२०१९, २०२०, २०२२) मधील प्रश्नांचा उत्तरांसहित समावेश.

Printed at: **Print to Print**, Mumbai

© Lazy Bone Education

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

इयत्ता दहावीचे वर्ष हा विद्यार्थ्यांच्या पुढील वाटचालीचा निर्णायक टप्पा असतो. त्यामुळे, परीक्षेत उत्तम गुण मिळवून यशाची दारे उघडण्याचा प्रत्येकाचाच प्रयत्न असतो. भाषेमध्ये आपल्याला अधिकाधिक गुण कसे मिळवता येतील? असा प्रश्न विद्यार्थ्यांच्या मनात येतोच. महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे यांनी निर्धारित केलेल्या कृतिपत्रिका आराखड्यानुसार मराठी विषयातील तब्बल २४ गुण हे उपयोजित लेखन विभागाला देण्यात आले आहेत, म्हणजेच बोर्डाच्या लेखी परीक्षेतील सुमारे ३०% गुण या विभागाला देण्यात आले आहेत. या घटकांचा अभ्यास व सराव ही मराठी विषयाच्या यशाची गुरुकिल्ली निश्चितच ठरू शकेल. विद्यार्थ्यांच्या या यशोमार्गावरील हाच प्रवास सुखकर करण्याकरता, त्यांना खऱ्या अर्थाने भाषेवर प्रभुत्व मिळवता यावे याकरता **लेझी बोन एज्युकेशनचे मराठी (HL) उपयोजित लेखन इयत्ता दहावी** हे पुस्तक मुलांच्या, हाती सोपवताना आम्हांला अतिशय आनंद होत आहे.

‘उपयोजित लेखन’ हा भाषेचा सृजनात्मक आविष्कार आहे. यातील प्रत्येक घटकाला स्वतःची अशी एक शैली आहे. ही लेखनशैली पुरेशा वाचनाने व सरावाने विकसित करता येते. यादृष्टीने या पुस्तकात उपयोजित लेखन विभागातील प्रत्येक घटकावर आधारित विपुल नमुना कृती देण्यात आल्या आहेत. त्यांचा अभ्यास करून विद्यार्थ्यांमध्ये कल्पनाशक्ती, सृजनशीलता, विचार अभिव्यक्ती, अनुरूप भाषाशैलीचा वापर करण्याची क्षमता इत्यादी गुण वाढीस लागतील.

कृतिपत्रिकेतील उपयोजित लेखन विभागाचा आराखडा समजावून देऊन ते प्रश्न कसे सोडवावेत याचे सविस्तर विवेचन या पुस्तकात देण्यात आले आहे. त्यामुळे, कृतिपत्रिका सोडवताना काय काळजी घ्यावी, प्रत्येक घटकासाठी निर्धारित केलेले गुण, शब्दमर्यादा, पाठ्याच्या व टाळ्याच्या सर्व बाबी मुलांना लक्षात येतील. बोर्ड कृतिपत्रिका मार्च (२०१९, २०२०, २०२२) विचारण्यात आलेल्या प्रश्नांचा उत्तरांसह समावेश केल्याने विद्यार्थ्यांना परीक्षेत कशा प्रकारे प्रश्न विचारले जातात याचा अंदाज येईल.

२० पत्रे, २० सारांश, २० बातम्या, २० जाहिराती, २५ कथा आणि तीन निबंधप्रकार मिळून ७५ निबंध एवढा विपुल अभ्यास झाल्यानंतर मुलांना २४ गुणांपैकी जास्तीत जास्त गुण मिळवणे शक्य होईल.

सरावानेच सिद्धी प्राप्त होते असे म्हणतात. हा सराव योग्य दिशेने असावा याकरता हे पुस्तक विद्यार्थ्यांना नक्कीच उपयुक्त ठरेल.

धन्यवाद!

ज्ञानार्थीना मनःपूर्वक शुभेच्छा!

प्रकाशक

आवृत्ती: प्रथम

हे पुस्तक परिपूर्ण करण्यासाठी आम्ही सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत, तरी पुस्तक अधिकाधिक उत्कृष्ट व्हावे, यासाठी आपल्या सूचना स्वागतार्ह आहेत. याकरता आपला अभिप्राय support@lazybone.in या ई-मेल पत्त्यावर पाठवावा ही नम्र विनंती.

Disclaimer

This reference book is transformative work based on ‘मराठी कुमारभारती; दुसरे पुनर्मुद्रण: २०२०’ published by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठाचे नाव	पृष्ठ क्र.
	कृतिपत्रिका आराखडा	
	कृतिपत्रिका प्रारूपाचे सविस्तर विवेचन	१
१.	पत्रलेखन	३
२.	सारांशलेखन	२२
३.	जाहिरातलेखन	३०
४.	बातमीलेखन	४२
५.	कथालेखन	५१
६.	लेखनकौशल्य	६४
(प्रसंगलेखन / अनुभवलेखन)		
	निबंध	पृष्ठ क्र.
१.	कौतुक सोहळा	६५
२.	अविस्मरणीय पारितोषिक वितरण समारंभ	६६
३.	मी पाहिलेला पारितोषिक वितरण समारंभ	६६
४.	अकस्मात पडलेला पाऊस	६७
५.	कोरोना काळातील 'बंद' शहर	६८
६.	आमचे अनोखे स्वच्छता अभियान	६८
७.	शिक्षक दिन समारंभ	६९
८.	इयत्ता दहावीचा निरोप समारंभ	७०
९.	वाहतूककोंडीतील अनुभव	७०
१०.	मोबाइलवरील शाळा	७१
११.	माझी फजिती	७२
(आत्मकथन)		
	निबंध	पृष्ठ क्र.
१.	मी सायकल बोलते आहे...	७९
२.	झाडाचे आत्मकथन	८०
३.	मी समुद्र बोलतोय...	८०
४.	मी आरसा बोलतोय...	८१
५.	मी पुस्तक बोलतोय...	८२
६.	मी वर्तमानपत्र बोलतोय...	८२
७.	मोडक्या पुलाचे आत्मकथन	८३
८.	जात्याचे आत्मकथन	८४
९.	नळाचे आत्मकथन	८४
१०.	मी परिचारिका बोलतेय...	८५
११.	ग्रंथालयाचे आत्मकथन	८६
१२.	चपलेचे आत्मकथन	८६
१३.	बाकाचे आत्मकथन	८७
१४.	छत्रीचे आत्मकथन	८८
१५.	कोरोनाग्रस्ताचे आत्मकथन	८८
१६.	मी पृथ्वी बोलतेय...	८९
	निबंध	पृष्ठ क्र.
१२.	मी रस्ता चुकतो	७२
१३.	भाजीबाजारात फेरफटका	७३
१४.	मी पाहिलेला सूर्योदय	७३
१५.	आमची सहल	७४
१६.	मी अनुभवलेले वादळ	७५
१७.	मी पाहिलेले भांडण	७५
१८.	असा रंगला सामना	७६
१९.	समुद्रकिनाऱ्यावरील संध्याकाळ	७६
२०.	थंडीच्या दिवसातील प्रवास	७७
	• सराव कृती	७८
	निबंध	पृष्ठ क्र.
१७.	चुलीचे आत्मकथन	९०
१८.	विहिरीचे आत्मकथन	९०
१९.	झोपाळ्याचे आत्मकथन	९१
२०.	भारत देशाचे आत्मवृत्त	९१
२१.	फळ्याचे आत्मवृत्त	९२
२२.	नदीचे आत्मवृत्त	९३
२३.	मोबाइलचे आत्मकथन	९३
२४.	पावसाचे आत्मकथन	९४
२५.	शेतकऱ्याचे आत्मकथन	९४
२६.	क्रीडांगणाचे आत्मवृत्त	९५
२७.	पिंजऱ्यातील वाघाचे मनोगत	९६
२८.	शाळेचे आत्मवृत्त	९६
२९.	पूरग्रस्ताचे आत्मवृत्त	९७
३०.	पडक्या वाड्याचे आत्मकथन	९७
	• सराव कृती	९८

(वैचारिक लेखन)					
	निबंध	पृष्ठ क्र.		निबंध	पृष्ठ क्र.
१.	मी माझ्या देशाचा नागरिक	९९	१४.	अंधश्रद्धा निर्मूलन: काळाची गरज	१०७
२.	पर्यावरण जतन - काळाची गरज	१००	१५.	स्त्रीभ्रूणहत्या - एक समस्या	१०८
३.	चला, जगवूया माय मराठी!	१००	१६.	भ्रष्टाचार: एक कलंक	१०९
४.	वाचन प्रेरणा दिन: एक चिंतन	१०१	१७.	विज्ञान : शाप की वरदान?	१०९
५.	एकत्र कुटुंबपद्धती : फायदे आणि तोटे	१०२	१८.	राष्ट्रीय एकात्मता - काळाची गरज	११०
६.	प्रदूषण: एक समस्या	१०२	१९.	घनकचरा व्यवस्थापन : काळाची गरज	११०
७.	कोरोना: एक अनुभव	१०३	२०.	माणुसकी हरवली कुठे?	१११
८.	स्त्री सक्षमीकरण म्हणजे काय?	१०४	२१.	भक्तीचा बाजार	११२
९.	जलसंवर्धन: काळाची गरज	१०४	२२.	सैनिकहो, तुमच्यासाठी...	११२
१०.	प्रसारमाध्यमांचे वाढते प्रस्थ	१०५	२३.	आजची तरुणाई आणि देशाच्या विकासात तिचा सहभाग	११३
११.	आजचा विद्यार्थी	१०५	२४.	माझ्या स्वप्नातला भारत	११३
१२.	वृक्षलागवड व वृक्षसंवर्धन: शाश्वत विकास	१०६	२५.	बदलती वाचनसंस्कृती	११४
१३.	लोकसंख्यावाढ: एक समस्या	१०७	•	सराव कृती	११५

कृतिपत्रिका आराखडा – विभाग ५ -उपयोजित लेखन

एकूण गुण २४

(अ) पत्रलेखन

 औपचारिक किंवा अनौपचारिक
 मागणी/विनंती कौटुंबिक

६ गुण

किंवा

सारांशलेखन – (विभाग १ गद्य – इ (प्र.१ इ) मधील अपठित गद्य उताऱ्याचा सारांश लिहिणे)

विभाग १ गद्य – इ (प्र.१ इ) मधील अपठित गद्य उतारा वाचा व त्याचा एक तृतीयांश एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ)

 (१) जाहिरातलेखन }
 (२) बातमीलेखन } प्रकारानुसार ६० ते ९० } कृतिपत्रिकेत तिन्ही घटकांवर आधारित
 (३) कथालेखन } कृती देणे. त्यांपैकी २ कृती सोडवणे अपेक्षित
 (प्रत्येकी ५ गुण)

१० गुण

(इ) लेखनकौशल्य (१०० ते १२० शब्द)

 (१) प्रसंगलेखन }
 (२) आत्मकथन } तीनपैकी १ लिहिणे अपेक्षित.
 (३) वैचारिक लेखन }

८ गुण

[महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ०४]

कृतिपत्रिका प्रारूपाचे सविस्तर विवेचन – विभाग ५ - उपयोजित लेखन

प्र.५. (अ) खालील कृती सोडवा.

(६)

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्र. ५ (अ) मध्ये प्रत्येकी ६ गुणांसाठी पत्रलेखनाची व सारांशलेखनाची कृती विचारली जाईल. यात विकल्प असेल. म्हणजेच, पत्रलेखन किंवा सारांशलेखन यांपैकी कोणतीही १ कृती सोडवणे अपेक्षित आहे.

१. पत्रलेखन

पत्रलेखनात औपचारिक पत्र व अनौपचारिक पत्र कृती स्वरूपात विचारली जातील. यांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवणे अपेक्षित आहे. म्हणजेच, पत्रलेखनाच्या कृतीमध्ये अंतर्गत विकल्प आहे. औपचारिक पत्रासाठी मागणी किंवा विनंती व अनौपचारिक पत्रासाठी कौटुंबिक हे विषय असतील.

लक्षात ठेवा.

१. प्रश्न काळजीपूर्वक वाचून विषय समजून घ्या.

२. दिलेल्या विकल्पापैकी कोणत्या पत्रावर तुम्ही उत्तमप्रकारे लिहू शकता त्याचा विचार करून लिहा.

२. सारांशलेखन

कृतिपत्रिकेतील गद्य विभागातील प्र. १ (इ) मधील अपठित उताऱ्याचा सारांश लिहिणे अपेक्षित आहे.

प्र.५. (आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

(१०)

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्र.५ (आ) मध्ये खालील तीन लेखनप्रकार विचारण्यात येतील. त्यांपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवणे अपेक्षित आहे.

१. जाहिरातलेखन २. बातमीलेखन ३. कथालेखन

प्रत्येक कृतीला पाच गुण असतील.

१. जाहिरातलेखन

यामध्ये दिलेल्या विषयावर जाहिरात लिहिणे अपेक्षित आहे. साधारणतः ६० ते ९० शब्दांत लिहिणे अपेक्षित आहे.

२. बातमीलेखन

यामध्ये दिलेल्या विषयावर बातमी लिहिणे अपेक्षित आहे. साधारणतः ६० ते ९० शब्दांची बातमी लिहिणे अपेक्षित आहे.

३. कथालेखन

कथालेखनासाठी पुढील प्रकारच्या कृती विचारल्या जाऊ शकतील.

१. मुद्द्यांवरून कथालेखन.

२. अपूर्ण कथा पूर्ण करणे.

i. कथेचा पूर्वार्ध दिला असता उत्तरार्ध लिहिणे.

ii. उत्तरार्ध दिला असता पूर्वार्ध लिहिणे.

६० ते ९० शब्दांची कथा लिहिणे अपेक्षित आहे.

प्र.५. (इ) लेखनकौशल्य

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा.

(८)

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात कृती ५ (इ) मध्ये ८ गुणांसाठी लेखनकौशल्य म्हणजेच निबंधलेखनाचा प्रश्न विचारण्यात येईल. यामध्ये खालील तीन लेखनप्रकारांचा समावेश होतो.

१. प्रसंगलेखन / अनुभवलेखन

२. आत्मकथन

३. वैचारिक लेखन

हे तीनही लेखनप्रकार विचारले जातील. त्यापैकी एक सोडवणे आवश्यक आहे. शब्दमर्यादा १०० ते १२० शब्दांची असते. या कृतीसाठी काही मुद्दे किंवा निवेदन, सूचनाफलक दिलेले असतात. त्याची मदत घेऊन लेखन करणे अपेक्षित असते.

पत्राचे प्रारूप

दिनांक _____
 प्रति, _____
 माननीय _____ ,
 विषय: _____
 महोदय, _____

मुख्य मजकूर

आपला / आपली

 पत्ता

 (पत्र पाठवणाऱ्याचा पत्ता)

लक्षात ठेवा.

१. प्रश्न काळजीपूर्वक वाचून विषय समजून घ्या.
२. तुम्ही निवडलेल्या विकल्पानुसार (औपचारिक किंवा अनौपचारिक) पत्राचे योग्य प्रारूप व भाषा वापरा.
३. कृतिपत्रिकेत प्रेषक व प्रति यांचे नाव दिले असल्यास दिलेले नावच वापरा. नाव दिले नसल्यास अ.ब.क वगैरे नाव वापरा.
४. कृतिपत्रिकेत पत्ते दिलेले असल्यास तेच पत्ते लिहा. पत्ते दिले नसल्यास काल्पनिक पत्ते लिहा.

नमुना कृती

१ पुढील निवेदन वाचा व त्याखालील कृती सोडवा.

खुशखबर! खुशखबर! खुशखबर!

विद्या विनयेन शोभते
 ज्ञान प्रकाशन, औरंगाबादतर्फे
 उत्कृष्ट बालसाहित्य पुरस्कारप्रदान सोहळा
 पुरस्कारार्थी – डॉ. विजया वाड
 नामवंत लेखिका

दिनांक व वेळ
१५ ऑक्टोबर
सायं – ४ वाजता

टीप: कार्यक्रमस्थळी सकाळी १० ते रात्री ८ पर्यंत सवलतीच्या दरात पुस्तक विक्री.
स्थळ : ज्ञान प्रकाशन कार्यालय, आनंदनगर, औरंगाबाद.

ज्ञानदा विद्यालय, औरंगाबाद येथील विद्यार्थी प्रमुख या नात्याने प्रकाशकांकडे पुस्तकांची मागणी करणारे पत्र लिहा.

किंवा

नामवंत लेखिका डॉ. विजया वाड यांच्या बालसाहित्याला पुरस्कार मिळाल्याबद्दल त्यांचे अभिनंदन करणारे पत्र लिहा.

उत्तर:

१. मागणी पत्र (औपचारिक)

दिनांक: १० ऑक्टोबर, २०२०

प्रति,
माननीय प्रकाशक,
ज्ञान प्रकाशन कार्यालय,
आनंदनगर,
औरंगाबाद xxxxxx

विषय: पुस्तकांची मागणी करण्याबाबत.

महोदय,

मी अ.ब.क., ज्ञानदा विद्यालय, औरंगाबाद या शाळेचा विद्यार्थी प्रतिनिधी या नात्याने हे पत्र लिहित आहे. आजच आपली जाहिरात वाचनात आली. नामवंत लेखिका डॉ. विजया वाड यांना उत्कृष्ट बालसाहित्य पुरस्कार प्रदान करण्याच्या सोहळ्या प्रसंगी आपण सवलतीच्या दरात पुस्तक विक्री करणार आहात असे समजले. आमच्या शाळेच्या वाचनालयासाठी डॉ. विजया वाड यांची काही पुस्तके आम्हांला खरेदी करावयाची आहेत. त्याची यादी पुढीलप्रमाणे,

क्र.	पुस्तकाचे नाव	प्रती
१.	दहावी आता बिनधास्त	३
२.	झिप्री	१
३.	ढ	२
४.	दिव्याचे दिव्य	१
५.	गोष्टी घ्या गोष्टी	१
६.	वेडगाणी	२
७.	चिंगू चिंगम	१

ही पुस्तके शाळेच्या पत्त्यावर पोहोचवण्याची व्यवस्था करावी ही नम्र विनंती. कृपया, पुस्तकांसोबत सवलतीच्या दराने बिल पाठवावे म्हणजे आम्हांला आपली रक्कम देता येईल.

कळावे,

आपला कृपाभिलाषी,

अ. ब. क.

विद्यार्थी प्रमुख,

ज्ञानदा विद्यालय,

महात्मा.गांधी मार्ग,

औरंगाबाद xxxxxx

abc@xyz.com

किंवा

२. अभिनंदन पत्र (औपचारिक)

दिनांक: १६ ऑक्टोबर, २०२०

प्रति,
माननीय डॉ. विजया वाड,
१०१/अ, साहित्य सागर,
शनिवार पेठ,
पुणे xxxxxx

Page no. **6** to **21** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

मार्गदर्शक सूचना

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्र. ५ (अ) मध्ये प्रत्येकी ६ गुणांसाठी पत्रलेखनाची व सारांशलेखनाची कृती विचारली जाईल. यात विकल्प असेल. म्हणजेच, पत्रलेखन किंवा सारांशलेखन यांपैकी कोणतीही १ कृती सोडवणे अपेक्षित आहे. सारांशलेखनामध्ये कृतिपत्रिकेतील गद्य विभागातील प्र. १ (इ) मधील अपठित उताऱ्याचा एक तृतीयांश (१/३) शब्दांत सारांश लिहिणे अपेक्षित आहे.

आजचे युग हे धावपळीचे युग आहे. या युगात आपले म्हणणे थोडक्यात मांडता येणे अतिशय आवश्यक झाले आहे. एखाद्या विस्तृत लेखनाला त्याचा संपूर्ण आशय लक्षात येईल अशाप्रकारे संक्षिप्त रूप देणे, हे एक महत्त्वाचे कौशल्य आहे. हे कौशल्य विकसित व्हावे हा उद्देश डोळ्यांसमोर ठेवून 'सारांशलेखन' या घटकाचा अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आला आहे.

सारांशलेखनाच्या पायऱ्या:

१. दिलेल्या उताऱ्याचे काळजीपूर्वक वाचन करणे.
२. उताऱ्यातील मूळ आशयाचे आकलन होणे.
३. त्यातील ठळक मुद्दे नमूद करणे.
४. मध्यवर्ती कल्पना व विचार समजून घेणे.
५. समजलेला विचार कमीत कमी आणि स्वतःच्या शब्दांत मांडणे.

लक्षात ठेवा.

१. कृतिपत्रिकेमध्ये ८० ते १०० शब्दांचा अपठित गद्य उतारा दिला जातो.
२. दिलेल्या उताऱ्याच्या १/३ इतका सारांश लिहिणे अपेक्षित आहे.
३. उताऱ्याचा संपूर्ण आशय लक्षात येईल, असे सारांशलेखन करावे.
४. विषयाची मध्यवर्ती कल्पना स्वतःच्या शब्दांत मांडणे अपेक्षित आहे.

हे टाळा.

१. सारांशलेखनात उताऱ्यातील मुद्द्यांचे स्पष्टीकरण देऊ नका.
२. उताऱ्यातील उदाहरणे व दाखले गाळून टाका.
३. उताऱ्याचे व सारांशाचे शब्द मोजून नोंद करण्याची आवश्यकता नाही.

नमुना कृती

१ दिलेल्या उताऱ्याचा एक तृतीयांश (१/३) शब्दांत सारांश लिहा.

'फुले कोणाला आवडत नाहीत ? ती सर्वांनाच आवडतात. कोणाला ती पूजेसाठी हवी असतात. कोणाला ती हारतुरे, गजरे किंवा वेणीसाठी हवी असतात; पण 'फुलांसाठी फुले' या भावनेने त्यांच्याकडे कोणी पाहत नाही. फुले शक्यतो वेलीवर किंवा फुलझाडांवर राहू द्यावीत. ती गळून पडली तर गोळा करावीत. पारिजातकाचा सडा आपण सतत पाहतच असतो. वेलीवरची फुले कोमेजण्याची वेळ जाणून घेतली व त्यापूर्वी काही तास ती तोडली, तर फुलांच्या दृष्टीने ते न्यायाचे होईल. फुलांचा विचार असा भावनात्मक पातळीवरून करू नये, असे अनेकांना वाटेल; पण फुलांची कोमलता भावनांना स्पर्श करणारी असते. फुले म्हणजे निसर्गाचे भावकाव्यच जणू ! अशी ही फुले तशी कोणाचीच नसतात आणि तरीही ती सर्वांची असतात. रंग, रूप, गंध यांची अखंड उधळण करून आपले जीवन रसपूर्ण, अर्थपूर्ण, भावपूर्ण करण्याचे काम ती मूकपणे करीत राहतात. या फुलांचे उतराई व्हावे कसे ? जड वस्तूंची पूजा फुलांनी करण्याऐवजी फुलांची पूजा भावनांनी केली तर ? ती अधिकच फुलतील आणि जगाचे नंदनवन करतील. गावागावांत फुलांसाठी मंदिरे असावीत. घराघरांत केवळ फुलांसाठी स्वतंत्र चौरंग असावा.

सारांश

पूजेकरता, शृंगाराकरता सगळ्यांनाच फुले पाहिजे असतात; पण फुलांना वृक्षलतांवरच राहू द्यावे. गळून पडलेली फुले वेचावी किंवा त्यांची कोमेजण्याची वेळ जवळ आल्यावर खुडावी. फुलांना निसर्गाच्या भावनांचे काव्य मानून त्यांचा कोमलतेने विचार करावा. फुले आपल्याला सौंदर्य, सुवास, रंग यांनी सुखावतात. त्यांचे ऋण फेडण्यासाठी भावनांनी त्यांची पूजा केली, त्यांना खास स्थान दिले, तर ती बहरतील व जगाचा स्वर्गच होईल.

२

दिलेल्या उताऱ्याचा एक तृतीयांश (१/३) शब्दांत सारांश लिहा.

जीवनात प्रत्येकाचा प्रयत्न आनंदी होण्यासाठी चालू असतो. अनेक प्रकारच्या संकटांनी ग्रस्त व त्रस्त झालेली माणसे दुःखी असावीत, यात आश्चर्य ते काय? पण, जीवनातील सर्व सुविधांची सुबत्ता ज्यांच्याजवळ आहे, अशी सधन माणसेही दुःखाचीच कहाणी सांगतात. अनेक बाह्य कारणांनी स्वतःला माणसे दुःखी बनवत असतात. विवेकानंदांच्या मते, अहंकाररहितता व स्वार्थनिरपेक्षता यांशिवाय आनंदप्राप्ती होणार नाही.

मनुष्य मूर्खपणाने व स्वार्थीने स्वतःलाच केवळ आनंदी बनवण्याचा विचार करतो. त्यासाठी वर्षानुवर्षे प्रयत्नांची पराकाष्ठा करतो; पण खरा आनंद स्वार्थाला मारण्याने मिळणार आहे. आनंदी होण्यासाठी इतरत्र धावण्याची गरज नाही. स्वार्थी वृत्ती अशी आहे, की स्वार्थामध्ये बाधा आल्यास ती दुःखी बनवते. त्यामुळे, ती स्वार्थी वृत्तीच त्यागावी. हा आनंदी होण्याचा उपाय ठरेल, असे ते म्हणतात.

[मार्च २०२०]

सारांश

संकटांनी वेढलेल्या माणसांबरोबरच सुविधासंपन्न आयुष्य जगणारी माणसेसुद्धा दुःखी असतात. विवेकानंदांच्या मतानुसार आनंद मिळवण्यासाठी अहंकार व स्वार्थाचा त्याग करायला हवा. स्वार्थीपणामुळे माणूस सुखामागे धावतो व स्वार्थ पूर्ण न झाल्यास दुःखी होतो, म्हणून स्वार्थी वृत्ती सोडल्यासच आनंद मिळतो.

३

दिलेल्या उताऱ्याचा एक तृतीयांश (१/३) शब्दांत सारांश लिहा.

सौजन्य हे सुजनांकडून अपेक्षावयाचे असते. ज्यांच्या मनात प्रेम, सहभावना, आपुलकी, स्नेहशीलता आहे, अशांच्याजवळ सौजन्य असते. सौजन्याला नम्रतेची जोड मिळाली तर सोन्याहून पिवळे होते. जगात वावरताना सौजन्यशील वृत्ती अंगी बाणलेली असली तर अनेक फायदे होऊ शकतात; पण त्याहीपेक्षा आपण माणूस आहोत, पशू नाही याची जी जाणीव होते तीच महत्त्वाची असते. ज्याची वृत्तीच आक्रमक असते आणि ज्यांचा स्वभाव जुळवून घेण्याचा नसतो, त्यांची वृत्ती ही स्वभावतः पशूची असते. त्यामुळे त्यांच्याजवळ सौजन्य असेल कसे? सौजन्य ही मानसिक वृत्ती आहे. मनातून ती साकारते व कृतीतून प्रकट होते. व्यवहारात अशा वृत्तीतून जे वागणे होते किंवा आचार घडतो अशाच आचाराला सौजन्य म्हटले जाते. सौजन्यातून प्रेम व्यक्त होते.

[मार्च २०२२]

सारांश

स्नेह, सहभावना, आपलेपणा, मायाळूपणा असलेल्या सुजनांकडेच सौजन्य असते. नम्रतेने त्यास अधिक झळाळी येते. सौजन्यशीलतेमुळे माणसाला माणूसपणाची जाणीव होते. आक्रमक वृत्तीच्या लोकांमध्ये सौजन्य नसते. सौजन्य ही मानसिक वृत्ती असल्यामुळे आपल्या प्रेमपूर्वक कृतीतून ती व्यक्त होते.

४

दिलेल्या उताऱ्याचा एक तृतीयांश (१/३) शब्दांत सारांश लिहा.

मायबोली म्हणजेच मातृभाषा. वेगाने बदलत जाणाऱ्या समाजात नवीन पिढीचे शिक्षण इंग्रजीतून होत आहे. शिशुवर्गापासून या पिढीवर इंग्रजीचे संस्कार होत आहेत. पूर्वीचे घरचे वातावरण व संस्कार बदलताना दिसत आहेत. आधुनिकीकरणामुळे आणि जागतिकीकरणामुळे सर्व जग जवळ येत आहे. अशावेळी नवीन पिढी 'इंग्रजीमय' झालेली दिसते. मातृभाषेतून दिले जाणारे शिक्षण व ते शिक्षण देणाऱ्या शाळांची संख्या रोडावत चाललेली दिसते. मातृभाषा हे व्यक्तीचे विचार व भावना व्यक्त करण्याचे नैसर्गिक माध्यम आहे. कोणत्याही संकल्पना स्पष्ट होण्यासाठी मातृभाषेतके प्रभावी माध्यम दुसरे कोणतेही नाही. इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या घरी पालक मराठी भाषा बोलणारे, त्यामुळे विद्यार्थी मातृभाषेपासून दुरावतोच; पण इंग्रजी भाषेतही कुठेतरी मागे पडतो असे चित्र दिसते. पूर्वीच्या काळी मराठी माध्यमातून शिक्षण घेतलेल्या अनेक व्यक्तींनी विविध क्षेत्रांत आपला ठसा आंतरराष्ट्रीय स्तरावरदेखील उमटवलेला पाहायला मिळतो. म्हणूनच, इंग्रजी भाषेचा अतिरेक कुठेतरी टाळला, तर आपली माती आणि संस्कृती आपण टिकवून ठेवू शकतो.

Page no. **24** to **29** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

मार्गदर्शक सूचना

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्रश्न ५ (आ) मध्ये जाहिरातलेखन, बातमीलेखन, कथालेखन हे तीन लेखनप्रकार विचारण्यात येतात. त्यांपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवणे अपेक्षित आहे. प्रत्येक कृतीला ५ गुण असतील. जाहिरातलेखनामध्ये दिलेल्या विषयावर जाहिरात लिहिणे अपेक्षित आहे. साधारणतः ६० ते ९० शब्दांत लिहिणे अपेक्षित आहे.

‘जाहिरात’ म्हणजेच एखाद्या उत्पादनाकडे लोकांचे लक्ष वेधून घेणे. आजचे युग हे जाहिरातीचे युग असून प्रत्येक गोष्टीची जाहिरात करावी लागते. उत्पादनासाठी मागणी निर्माण करण्याकरता किंवा वाढवण्याकरता जाहिरात आवश्यक असते. आकर्षक जाहिरातीमुळे उत्पादन लोकांच्या मनावर ठसते आणि विक्री वाढते. आजच्या संगणक व माहिती-तंत्रज्ञानाच्या युगातील क्रांतीमुळे जाहिरातक्षेत्र अधिक विस्तारत चालले आहे. तेव्हा ही सृजनशील कला आत्मसात करणे काळाची गरज आहे.

● जाहिरातीचे घटक:

१. मथळा: मथळ्यामुळे जाहिरात लोकांचे लक्ष वेधून घेते. तेव्हा मथळा आकर्षक हवा. त्यासाठी काव्यपंक्ती, सुभाषित इत्यादींचा वापर करता येतो.
२. उपमथळा: यात जाहिरातीचे स्पष्टीकरण येते.
३. तपशील: ज्याची जाहिरात केली जात आहे ते उत्पादन / सेवा यांविषयीचे तपशील मांडावेत.
४. संपर्क: अधिक माहितीसाठी संबंधित निर्मात्याचे नाव, पत्ता, मोबाइल नंबर, ई-मेल आयडी इत्यादी माहिती जाहिरातीत द्यावी.

● जाहिरातीची भाषा:

जाहिरात हा संदेश देणारा संवाद असतो, त्यामुळे संवादाचे माध्यम म्हणून भाषा अत्यंत महत्त्वाची असते. भाषा पुढीलप्रमाणे असावी.

१. आकर्षक मजकूर.
१. साधी, सोपी, सरळ, ओघवती, स्पष्ट.
३. बुद्धीला ताण न देणारी.
४. विश्वासाहता वाटेल अशी.
५. शब्दांचा योग्य वापर असलेली.

६. लोकभावना गुंफलेली.
७. वेधक, अर्थपूर्ण, प्रसन्न व प्रभावी.
८. लयबद्ध व सुसंवादी.
९. गरज भासल्यास विनोदी छटा असलेली.
१०. संवेदनशील.

लक्षात ठेवा.

१. कमीत कमी शब्दांत जास्तीत जास्त आशय देणारी जाहिरात उत्तम ठरते.
२. जाहिरात कशाची आहे हे ठळकपणे व आकर्षकरित्या आले पाहिजे.
३. समर्पक व लक्षवेधी भाषा असावी. काव्यमय, आलंकारिक, प्रभावी शब्दांच्या वापराने ती आकर्षक करावी.
४. ग्राहकांची सातत्याने बदलणारी आवड, सवयी, फॅशन्स व गरज यांचे प्रतिबिंब जाहिरातीत दिसायला हवे.
५. संपर्काची माहिती — जसे पत्ता, दूरध्वनी क्रमांक, मोबाइल नंबर, ई-मेल आयडी यांचा स्पष्ट उल्लेख असावा.

हे टाळा.

१. जाहिरात पेनने लिहावी, पेन्सिलचा वापर करू नये.
२. चित्र काढण्याची आवश्यकता नाही.
३. अनावश्यक शब्द टाकणे टाळावे.

१ खालील शब्दांचा योग्य उपयोग करून आकर्षक जाहिरात तयार करा.

सुंदर हस्ताक्षर कार्यशाळा

माफक फी

स्थळ-हर्षल सभागृह, सोलापूर

आयोजक- भाषाप्रेमी मंडळ

प्रवेश मर्यादित

[मार्च २०२०]

उत्तर:

भाषाप्रेमी मंडळ आयोजित

सुंदर हस्ताक्षर कार्यशाळा

'सुंदर हस्ताक्षर हाच खरा दागिना
चला आपल्या भाषेला सजवूया'

तेव्हा आजच प्रवेश घ्या, आमच्या कार्यशाळेत...

- * कालावधी - ३० एप्रिल ते ३१ मे
(शनिवार-रविवार)
- * वयोगट - १२ वर्षांपासून पुढे
- * स्थळ - हर्षल सभागृह, सोलापूर.
- * वेळ - सकाळी १०:०० ते दुपारी १२: ००
- * प्रवेश मर्यादित
- * कार्यशाळेच्या शेवटी सुंदर हस्ताक्षर स्पर्धा

सोलापुरात प्रथमच...!
माफक फी
अनुभवी प्रशिक्षक
वातानुकूलित वर्ग

अधिक माहितीसाठी आजच संपर्क करा.

पत्ता: राजा शिवछत्रपती मार्ग, सोलापूर (प.)
दूरध्वनी: ०२२-२५३१XXXX
इ-मेल: bhashapremixxx@gmail.com

२ खालील विषयावर जाहिरात तयार करा.

अलका ड्रेसेस (शालेय गणवेशाचे विक्रेते)

उत्तर:

संपली सुट्टी, सुरू झाली शाळा,
गणवेशासाठी आता अल्का ड्रेसेसकडे चला

अल्का ड्रेसेस

शाळा तसेच महाविद्यालयीन गणवेशाचे विक्रेते

आमची वैशिष्ट्ये

- ☆ उत्तम दर्जाचे कापड. ☆ भक्कम शिलाई.
- ☆ रंगांची हमी
- ☆ सर्व शाळांचे गणवेश उपलब्ध.
- ☆ स्काउट - गाइड, एनसीसीचे गणवेशही मिळतील.
- ☆ मापानुसार गणवेश शिवून मिळेल.
- ☆ घाऊक खरेदीवर अधिक सूट

या शैक्षणिक वर्षात
मिळवा २०% ची
आकर्षक सूट.

दुकानाची वेळ - सकाळी - १०:०० ते रात्री ९:०० सोमवार बंद.

संपर्क:

पत्ता: स्टेशन रोड, जांभळी नाका, ठाणे (प.) मोबाइल: ९९१२XXXXXX
इ-मेल आयडी: alkaxxxx@gmail.com

Page no. **32** to **41** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

मार्गदर्शक सूचना

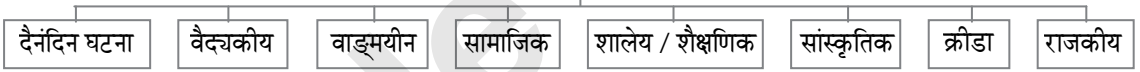
कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्रश्न ५ (आ) मध्ये जाहिरातलेखन, बातमीलेखन, कथालेखन हे तीन लेखनप्रकार विचारण्यात येतात. त्यांपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवणे अपेक्षित आहे. प्रत्येक कृतीला ५ गुण असतील.

बातमीलेखनामध्ये दिलेल्या विषयावर बातमी लिहिणे अपेक्षित आहे. साधारणतः ६० ते ९० शब्दांची बातमी लिहिणे अपेक्षित आहे.

आजच्या माहिती तंत्रज्ञानाच्या या युगात प्रसारमाध्यमांमुळे जग खूप जवळ आले आहे. जगात कोठेही घडलेली एखादी घटना तिच्या संपूर्ण तपशिलासह आपल्याला घरबसल्या मिळते. वर्तमानपत्रे, आकाशवाणी, दूरदर्शन, आंतरजाल ही प्रमुख प्रसारमाध्यमे आहेत. आजच्या युगात 'बातमी' हा आपल्या जीवनाचा अविभाज्य घटक झाला आहे. आपल्या दैनंदिन जीवनाशी संबंधित असणाऱ्या बातम्यांपासून ते आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील घडामोडीपर्यंत सर्व प्रकारच्या बातम्या आपल्याला सतत कळत असतात. माहिती व ज्ञान देणे, समाजप्रबोधन करणे, परिस्थितीची जाणीव करून देणे, हे बातमीचे मुख्य उद्देश असतात. म्हणूनच, परिस्थितीचे वस्तुनिष्ठ चित्रण करणारी बातमी लिहिणे, हे महत्त्वाचे कसब विद्यार्थ्यांनी आत्मसात करावे याकरता बातमीलेखन या घटकाचा अभ्यास महत्त्वाचा ठरतो.

बातमीची क्षेत्रे:

बातमीची क्षेत्रे

नेमके काय घडले, कधी, कोठे व कसे घडले, त्यावेळी तेथे कोण कोण उपस्थित होते या सर्व प्रश्नांची उत्तरे आपल्याला बातमीमधून मिळतात. घडलेल्या घटनेचे ते यथातथ्य वर्णन असते. बातमीलेखनासाठी उत्तम लेखनकौशल्य, भाषेचे उत्तम ज्ञान, व्याकरणाचा अभ्यास, सुटसुटीत, सोपी वाक्यरचना, सखोल व समग्र वाचन, घटनेचे अचूक विश्लेषण या सर्व बाबी महत्त्वाच्या ठरतात. बातमी तयार करताना लक्षात घेण्याच्या बाबी:

१. घटनेमागील विश्वासार्हता.
२. तटस्थपणे केलेले लेखन.
३. घटनेविषयीचा योग्य आणि अचूक तपशील.
४. स्वतःच्या मनातील कोणत्याही बाबींचा समावेश न करणे.
५. प्रत्यक्षात घडलेल्या घटनेचे लेखन करणे महत्त्वाचे.

बातमी तयार करण्याच्या पायऱ्या:

१. शीर्षक: शीर्षक किंवा मथळा हा संपूर्ण बातमीचा किंवा घटनेचा आरसा असतो. तेव्हा शीर्षकामध्ये अगदी नेमक्या शब्दांमध्ये बातमीचे पूर्ण सार येणे आवश्यक असते.
२. मथळा वाचताच बातमी कशाबद्दल आहे त्याचे आकलन होणे महत्त्वाचे असते.
३. बातमीमध्ये दिनांक, स्थळ, कालावधी, संबंधित व्यक्ती यांचा उल्लेख अचूकपणे केला जावा.
४. बातमीलेखन घडून गेलेल्या घटनेवर केलेले असल्यामुळे बातमी भूतकाळात लिहिली जावी.
५. कोणाच्याही भावना दुखावतील किंवा जनभोक्ष निर्माण होईल अशी भाषा किंवा शब्द/विधाने वापरू नयेत.
६. बातमीच्या सुरुवातीलाच महत्त्वाचा मुद्दा मांडून त्यानंतर त्याचा तपशील देण्यात यावा.

नमुना कृती

- १ १५ डिसेंबर रोजी जिल्हापरिषद माध्यमिक शिक्षण विभाग, अमरावतीतर्फे आयोजित आंतरशालेय निबंधस्पर्धेचा पारितोषिक वितरण सोहळा संपन्न. [मार्च २०१९]

उत्तर:

जननायक

आंतरशालेय निबंधस्पर्धेचा पारितोषिक वितरण सोहळा संपन्न

दिनांक १६ डिसेंबर, २०१९,

आमच्या वार्ताहराकडून,

अमरावती: येथे काल दि. १५ डिसेंबर रोजी जिल्हापरिषद माध्यमिक शिक्षण विभाग, अमरावतीतर्फे आयोजित केलेल्या आंतरशालेय निबंधस्पर्धेचा पारितोषिक वितरण समारंभ पार पडला. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी जिल्ह्याचे शिक्षणाधिकारी माननीय. श्री. सिद्धेश शिंदे उपस्थित होते, तसेच प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रसिद्ध मराठी लेखक माननीय मिलिंद बोकील यांची या कार्यक्रमाला उपस्थिती होती. डिसेंबर महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात ही निबंधस्पर्धा घेण्यात आली होती. अमरावती शहरातील अनेक शाळेचे विद्यार्थी या स्पर्धेत सहभागी झाले होते.

सकाळी १० वाजता या कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. अभय पेडणेकर या शारदा विद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांने या स्पर्धेत प्रथम क्रमांक पटकावला. मा. शिक्षणाधिकाऱ्यांच्या हस्ते त्याला पारितोषिक देण्यात आले. यानंतर श्री. मिलिंद बोकील यांनी 'ललित लेखन आणि मराठी साहित्य' या विषयावर विद्यार्थ्यांशी चर्चा करून त्यांना मार्गदर्शन केले. शिक्षणाधिकारी मा. श्री. सिद्धेश शिंदे यांनी आपल्या भाषणातून या स्पर्धेत सहभागी झालेल्या प्रत्येकाचे अभिनंदन केले. राष्ट्रगीताने या कार्यक्रमाची सांगता झाली.

- २ 'नवमहाराष्ट्र विद्यालय, शिरवळ' या विद्यालयात शिक्षक दिन साजरा झाला. या समारंभाची बातमी तयार करा. [मार्च २०२०]

उत्तर:

लोकमानस

नवमहाराष्ट्र विद्यालयात 'शिक्षक दिन' साजरा

दिनांक ६ सप्टेंबर, २०१९,

आमच्या वार्ताहराकडून,

शिरवळ: येथील नवमहाराष्ट्र विद्यालयात काल शिक्षक दिन साजरा करण्यात आला. सकाळी १० वाजता शाळेच्या सभागृहात या कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. मुख्याध्यापिका मा. सौ. सुनंदा पाटील यांनी दीप प्रज्वलन केले. यानंतर सरस्वती देवी व डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या तसबिरीला हार घालण्यात आला. या कार्यक्रमानिमित्त विद्यार्थ्यांनी 'डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन' तसेच 'शिक्षकांचे महत्त्व' या विषयांवर भाषणे केली. विद्यार्थ्यांनी शिक्षकांचे आभार मानले. विद्यार्थ्यांनी सर्व शिक्षकांना भेटवस्तू, तसेच शुभेच्छा कार्ड दिले.

शाळेच्या मुख्याध्यापिका मा.सौ. सुनंदा पाटील यांनी आपल्या मनोगतात विद्यार्थ्यांचे, तसेच शाळेतील शिक्षकांचे कौतुक केले. यानंतर शाळेच्या विद्यार्थ्यांना अल्पोपहार देण्यात आला. दुपारी १२ वाजता या कार्यक्रमाची सांगता झाली.

- ३ कवी कुसुमाग्रज यांच्या जन्मदिनानिमित्त, दि. २७ फेब्रुवारी रोजी 'साधना विद्यालय, रायरी' या विद्यालयात 'मराठी भाषा दिन' साजरा झाला. या समारंभाची बातमी तयार करा. [मार्च २०२२]

उत्तर:

जनराज्य

मराठी भाषा दिन उत्साहात साजरा!

दिनांक: २८ फेब्रुवारी, २०२२

आमच्या वार्ताहराकडून,

रायरी: रायरी येथील साधना विद्यालयात २७ फेब्रुवारी कवी कुसुमाग्रज यांचा जन्मदिवस 'मराठी भाषा दिन' म्हणून उत्साहात साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमाला विद्यार्थी, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांनी भरघोस प्रतिसाद दिला. कार्यक्रमांतर्गत साधना विद्यालयाने जिल्हास्तरीय निबंध स्पर्धा, कथाकथन, वक्तृत्व स्पर्धा व काव्यगायनाचे आयोजन केले होते.

Page no. **44** to **50** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

मार्गदर्शक सूचना

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात प्रश्न ५ (आ) मध्ये जाहिरातलेखन, बातमीलेखन, कथालेखन हे तीन लेखनप्रकार विचारण्यात येतात. त्यांपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवणे अपेक्षित आहे. प्रत्येक कृतीला ५ गुण असतील.

कथालेखन मूल्यमापनाच्या नियोजित कृती:

१. मुद्द्यांवरून कथालेखन.
 २. अपूर्ण कथा पूर्ण करणे.
 - i. कथेचा पूर्वार्ध दिला असता उत्तरार्ध लिहिणे.
 - ii. उत्तरार्ध दिला असता पूर्वार्ध लिहिणे.
- ६० ते ९० शब्दांची कथा लिहिणे अपेक्षित आहे.

कथा ऐकणे व सांगणे हे लहान-मोठ्या सर्वांनाच आवडते. 'कथ्यते इति कथा!' म्हणजेच 'सांगितली जाते ती कथा'. कथा वाचून किंवा ऐकून मनोरंजन होते, आनंद मिळतो. त्याचबरोबर त्यामधून आपल्या विचारांना दिशा मिळते, मूल्ये शिकता येतात. कल्पनाशक्ती, नवनिर्मिती व सृजनशीलता यांच्या आधारे कथा लिहिली जाते. कथा संपूर्णपणे काल्पनिक किंवा एखाद्या सत्यघटनेवर आधारित असू शकते.

कथालेखन ही एक कला आहे. कथाबीज हा कथेचा प्राण. एखादे लहानसे कथाबीज घेऊन ते पात्र, घटना, तर्कसंगत विचार यांच्या आधारे फुलवणे हे कौशल्याचे काम आहे. ते आत्मसात करण्यासाठी सरावाची आवश्यकता असते.

विद्यार्थ्यांमध्ये कथालेखनाचे कौशल्य विकसित व्हावे यासाठी या अभ्यासघटकाचा अभ्यासक्रमामध्ये समावेश करण्यात आलेला आहे.

उत्तम कथालेखनासाठी खालील मुद्दे लक्षात घेणे आवश्यक आहे:

१. दिलेले मुद्दे किंवा सुरुवात / शेवट काळजीपूर्वक वाचावे.
२. मध्यवर्ती कल्पना नीट लक्षात घ्यावी. घटनाक्रम ठरवावा.
३. आरंभ, मध्य व शेवट असे तीन भाग करावेत.
४. कथेला योग्य, समर्पक शीर्षक द्यावे. तात्पर्य लिहिणे आवश्यक आहे.
५. शीर्षक म्हणून सुविचार, म्हण असणे बंधनकारक नाही.
६. अगदी महत्त्वाचे म्हणजे कथा भूतकाळात लिहावी.
७. लेखनातील घटना, प्रसंगानुसार काळाचे योग्य भान राखले जाणे महत्त्वाचे आहे.
८. कथेमध्ये भाषेचा, घटनांचा ओघ, कालानुक्रम असणे गरजेचे आहे.
९. कथाबीजाला अनुसरून पात्र व त्यांचे संवाद त्याचप्रमाणे पात्रानुसार सुयोग्य भाषा असावी.
१०. प्रसंगानुसार वातावरणनिर्मिती करावी.
११. कृतिपत्रिकेत दिलेली अपूर्ण कथा उत्तरपत्रिकेत लिहिण्याची आवश्यकता नसते.

नमुना कृती

१ दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

मुद्दे: वर्गातर्फे 'सुंदर हात' स्पर्धेचे आयोजन - सर्वांचा सहभाग - हात सुंदर दिसावेत म्हणून प्रत्येकाचे प्रयत्न - स्पर्धेचा दिवस - सर्वजण उत्सुक - मोनाचा स्पर्धेतील सहभागाला नकार - कष्टाने रापलेले न सजवलेले हात लपवणे - बाईकडून सर्वांच्या हातांचे निरीक्षण - मोनाचे हात बक्षिसपात्र -

उत्तर:

सुंदर हात

आदर्श विद्यालयात नववीच्या वर्गातर्फे 'सुंदर हात स्पर्धेचे' आयोजन करण्यात आले होते. वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांनी यात सहभाग घेतला होता. हात सुंदर दिसावे म्हणून प्रत्येकाने ते स्वच्छ ठेवले होते. नखे व्यवस्थित कापली होती. मुलींनी नेलपॉलिश, तसेच मेहंदी काढून हात सजवले होते. पहिल्याच तासाला वर्गशिक्षिका सगळ्यांचे हात तपासणार होत्या आणि विजेत्या विद्यार्थ्यांला बक्षिस मिळणार होते. वर्गशिक्षिका वर्गात आल्या. सर्व मुलांनी नेहमीप्रमाणे उभे राहून त्यांना अभिवादन केले.

बाईंनी वर्गातल्या मुलांना हात पुढे करायला सांगितले आणि प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे हात तपासायला सुरुवात केली. शेवटच्या बाकापाशी बाई आल्या. तिथे बसलेल्या मोनाने आपले हात दाखवण्यास नकार दिला. बाईंना तिने आपण या स्पर्धेत सहभागी होणार नसल्याचे सांगितले आणि ती हात लपवण्याचा प्रयत्न करत होती. बाईंनी तिची समजूत काढली तेव्हा तिने हात बाईंना दाखवले. इतर मुलींप्रमाणे तिने नेलपॉलिश किंवा मेहंदी लावून आपले हात सजवले नव्हते. बाईंनी ते हात पाहिले आणि त्या परत जागेवर आल्या. बाई वर्गासमोर उभ्या राहिल्या आणि त्यांनी मोनाचे हात बक्षिसपात्र ठरवले. सर्वांनाच याचे आश्चर्य वाटले. बाईंनी बोलायला सुरुवात केली.

“मोना आईला प्रत्येक कामात मदत करते. घरातली बहुतेक सर्व कामे तीच करते. त्यामुळे, कष्टाची कामे करून तिचे हात रापलेले दिसतात. तिने इतर मुलींप्रमाणे हात सुशोभित केले नाहीत; पण कष्टाने रापलेले हातच खरे सुंदर हात असतात.” एका लहानशा स्पर्धेतून बाईंनी मुलांना कष्टाचे मोल पटवून दिले. त्यांना सुंदरतेची खरी व्याख्या समजली.

तात्पर्य: सुंदरता ही केवळ दिसण्यात नाही तर ती मेहनत करण्यात असते.

२

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.

मुद्दे: एक गरीब मुलगा – पैसे नाहीत – शाळेचा खर्च करणे अशक्य – सकाळी पेपर टाकण्याचे काम – वाटेत पैशाचे पाकीट मिळते – प्रामाणिकपणे पोलिसस्टेशनवर नेऊन देतो – पाकिटाच्या मालकास आनंद – बक्षिस.

[मार्च २०२०]

उत्तर:

प्रामाणिक राजू

राजू नावाचा एक मुलगा होता. त्याच्या घरची आर्थिक परिस्थिती बेताची असल्याने त्याला गरिबीत दिवस काढावे लागत होते. तो अभ्यासात हुशार होता; परंतु गरिबीमुळे त्याला शाळेचा खर्च करणे अशक्य होते. त्यामुळे, राजू सकाळी पेपर टाकण्याचे काम करत असे. पहाटेच लवकर उठून तो पेपर टाकत असे आणि त्यानंतर शाळेत जाई.

एके दिवशी राजू सकाळी पेपर टाकण्याचे काम करत असताना त्याला जमिनीवर पाकीट पडलेले आढळले. त्याने सायकल थांबवली आणि पाकीट उघडून पाहिले. पाकीट नोटांनी भरले होते. सकाळच्या धावपळीत कोणाचे तरी पाकीट पडले असावे, असा राजूने तर्क केला. ते पाकीट घेऊन त्याने पोलिसस्टेशनकडे धाव घेतली. त्याचवेळी ज्या माणसाचे पाकीट हरवले होते तो माणूसही तक्रार नोंदवण्यासाठी पोलिस स्टेशनाचे आला होता. पोलिसांनी राजूला मिळालेले पाकीट त्या इसमाला दाखवले, त्याने आपले पाकीट लगेचच ओळखले. पोलिसांनी राजूच्या प्रामाणिकपणाचे कौतुक केले. पाकीट मिळाल्याचा मालकाला आनंद झाला. त्यांनी त्यातले काही पैसे राजूला देऊ केले; मात्र त्याने ते नाकारले. या सगळ्या धावपळीत राजूला शाळेत जाण्यासाठी उशीर झाला. त्याने घरी जाऊन आवरले आणि शाळेत पोहोचला तेव्हा वर्ग भरला होता.

वर्गात आल्यावर सर्वचजण राजूकडे कौतुकाने पाहत होते. सकाळी पोलिसस्टेशनमध्ये भेटलेले पाकिटाचे मालक त्याला वर्गात उभे असलेले दिसले त्यांनी राजूची माहिती काढली होती. एवढंच नाही, तर राजूच्या प्रामाणिकपणाबद्दल राजूच्या शाळेची फी आणि शिक्षणाचा खर्चही त्यांनी मदत म्हणून देऊ केला. अशाप्रकारे, राजूला त्याच्या प्रामाणिकपणाचे बक्षिस मिळाले.

तात्पर्य: प्रतिकूल परिस्थितीतही प्रामाणिक असावे.

३

शाळेत जाणारा कष्टाळू, प्रामाणिक मुलगा – वाईट मित्रांची संगत – शिक्षकांना काळजी – मुलाला घेऊन बाजारात फेरफटका – उत्तम प्रतीच्या आंब्यांची खरेदी – एक डागाळलेला – दोन दिवसांनी पाहणी – नासक्या आंब्यामुळे बाकीचे आंबे खराब – तात्पर्य.

[मार्च २०२२]

Page no. **53** to **63** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

मार्गदर्शक सूचना

कृतिपत्रिकेत उपयोजित लेखन विभागात कृती ५ (इ) मध्ये ८ गुणांसाठी लेखनकौशल्य म्हणजेच निबंधलेखनाचा प्रश्न विचारण्यात येईल. यामध्ये खालील तीन लेखनप्रकारांचा समावेश होतो.

१. प्रसंगलेखन/अनुभवलेखन
२. आत्मकथन
३. वैचारिक लेखन

हे तीनही लेखनप्रकार विचारले जातील. त्यांपैकी एक सोडवणे आवश्यक आहे. शब्दमर्यादा १०० ते १२० शब्दांची असते. या कृतीसाठी काही मुद्दे किंवा निवेदन, सूचनाफलक दिलेले असतात. त्याची मदत घेऊन लेखन करणे अपेक्षित असते.

निबंधलेखन या कृतीमध्ये विद्यार्थ्यांचे स्वविचारांचे प्रकटीकरण करण्याचे कौशल्य आणि भाषेचे ज्ञान जोखले जाते. दिलेल्या विषयाचे तुमचे आकलन, भोवताली घडणाऱ्या घटनांविषयीचे तुमचे ज्ञान, भाषासौंदर्य, आपले विचार मुद्देसूदपणे मांडण्याचे कसब या सर्व कौशल्यांची परीक्षा या कृतिप्रकारामध्ये केली जाते. कोणताही विषय मुद्देसूदपणे ओघवत्या भाषेमध्ये मांडण्याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांनी आत्मसात करावे यासाठी निबंधलेखन या अभ्यासघटकाचा अभ्यासक्रमात समावेश करण्यात आलेला आहे. निबंधलेखनात तुमची विषय मांडण्याची पद्धत, विचार, मुद्दे या गोष्टी पाहिल्या जातातच, त्याचबरोबर भाषेचा दर्जाही तपासला जातो. म्हणजे, निबंधलेखनामध्ये भाषासौंदर्याचीही कसोटी लागते. सहज, सोपी, ओघवती भाषा वापरूनही सौंदर्यपूर्ण लेखन करता येते.

निबंधलेखन करताना घ्यावयाची काळजी

१. कृतिपत्रिकेमध्ये विचारण्यात आलेल्या विषयांपैकी कोणत्या विषयावर तुम्ही सहजपणे लिहू शकता याचा विचार करा.
२. ज्या विषयाबद्दल तुम्हांला पुरेशी माहिती आहे त्या विषयाची निवड करा.
३. त्या विषयाशी संबंधित काही सुवचने, महत्त्वाच्या ओळी, कविता, एखादी बातमी या सर्व गोष्टी लक्षात घ्या.
४. आपल्या लेखनातून नवीन विचार मांडण्याचा प्रयत्न करा.
५. लेखन मुद्देसूद व प्रत्येक मुद्दा विषयाला धरून असेल याची काळजी घ्या.
६. शुद्धलेखनाकडे लक्ष द्या.
७. सुवाच्य व सुंदर हस्ताक्षर, नवीन मुद्द्याची सुरुवात नवीन परिच्छेदाने करणे, नीटनेटकेपणा याकडेही लक्ष द्या.

वरील सर्व मुद्दे लक्षात ठेवून लेखन केले, तर तुमचे लेखन उत्कृष्ट होईल हे नक्की.

यावर्षी आपण पुढील तीन निबंध प्रकारांचा अभ्यास करणार आहोत:

१. प्रसंगलेखन/अनुभवलेखन
२. आत्मकथन
३. वैचारिक लेखन

प्रसंगलेखन/अनुभवलेखन

आपण पाहिलेल्या एखाद्या दृश्याचे, स्थळाचे, प्रसंगाचे किंवा व्यक्तीचे चित्र शब्दांमध्ये रेखाटणे म्हणजे वर्णनात्मक निबंधलेखन. निरीक्षणशक्ती आणि लेखनशक्तीच्या विकासासाठी प्रसंगलेखन किंवा अनुभवलेखनाचा सराव करणे आवश्यक असते. आपल्या अवतीभवती घडणाऱ्या, दिसणाऱ्या सर्व घटनांचे किंवा गोष्टींचे बारकाईने लक्षपूर्वक निरीक्षण करून त्या प्रसंगाचे वर्णन अधिक प्रभावीरित्या करता येते. प्रसंगलेखन करताना फक्त वरवर दिसणाऱ्या गोष्टी न मांडता त्यातील भावनादेखील मांडणे आवश्यक असते. त्या प्रसंगाशी एकरूप होऊन त्याचे वर्णन केल्यास लेखन अधिक चित्रदर्शी आणि आकर्षक होते. वर्णन करत असलेला प्रसंग वाचकांच्या डोळ्यांसमोर जसाच्या तसा उभा करता येणे हे कौशल्य आहे. ते सरावानेच आत्मसात करता येते.

लक्षात ठेवा.

१. प्रसंगलेखन करताना घटनांचा तार्किक दृष्टीने विचार करणे गरजेचे आहे.
२. भाषा प्रभावी आणि चित्रदर्शी असावी.
३. भाषा साधी, सोपी तरीही आकर्षक असावी. खूप आलंकारिक भाषा असू नये.
४. लेखन प्रसंगानुरूप, संवेदनशील आणि वाचकाच्या मनाला स्पर्श करणारे असावे.

नमुना कृती

१

जाहीर निमंत्रण - 'कौतुक सोहळा'

गावाचे भूषण
 'विनय जाधव' याचा
 सैन्यात भरती झाल्याबद्दल समस्त
 पारनेर गावकऱ्यांतर्फे जाहीर सत्कार
 मुख्य उपस्थिती — मा. सूर्यकांत आगाशे
 (निवृत्त कर्नल)

दि. ९ जून

वेळ- सायंकाळी ५.००

स्थळ- अजिंक्य क्रीडा मैदान, पारनेर.

वरील कौतुक सोहळ्याला तुम्ही गावकरी म्हणून उपस्थित होता. अशी कल्पना करून प्रसंगलेखन करा.

[मार्च २०१९]

उत्तर:
कौतुक सोहळा

दि. ९ जूनची सायंकाळ आम्हां पारनेर वासियांसाठी अभिमानाची आणि आनंदाची होती. आमच्या गावातील श्री. विनय जाधव हे सैन्यात भरती झाल्याबद्दल समस्त पारनेर ग्रामस्थांच्या वतीने त्यांचा जाहीर सत्कार सोहळा आयोजित करण्यात आला होता. याप्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून निवृत्त कर्नल मा. सूर्यकांत आगाशे हजर होते. हा तर दुग्धशर्करा योग्य होता.

सायंकाळी ५ वाजता कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. शालेय विद्यार्थ्यांनी स्वागतगीत म्हटले. निवृत्त कर्नल मा. सूर्यकांत आगाशे यांनी दीपप्रज्वलन करून कार्यक्रम सुरू झाल्याची औपचारिक घोषणा केली. गावचे सरपंच श्री. दिनकर पाटील यांनी विनय जाधव यांचे कौतुक करताना पारनेर गावचे भूषण असा उल्लेख केला तेव्हा टाळ्यांचा कडकडाट झाला. गावातील शाळेचे मुख्याध्यापक श्री. बहुतुले गुरुजींनी विनय माझा विद्यार्थी असल्याचा मला सार्थ अभिमान असल्याचे म्हटले.

प्रमुख पाहुण्यांच्या हस्ते विनय जाधव यांचा शाल, श्रीफळ व पुष्पगुच्छ देऊन सत्कार करण्यात आला. त्यावेळी मंचावर उपस्थित साऱ्या मान्यवरांनी श्री. विनय जाधव यांचे टाळ्या वाजवून कौतुक केले, तर गावकऱ्यांनी उभे राहून टाळ्यांचा कडकडाट केला. प्रमुख पाहुण्यांनी आपल्या भाषणात आपले सैन्यातील अनुभव सांगितले. विनय जाधव यांच्यासारखे अनेक वीर सैन्यात भरती व्हावे असे ते म्हणाले. विनय नक्कीच आपले, आपल्या आईवडिलांचे, गावाचे आणि देशाचे नाव उज्ज्वल करेल असे म्हणून त्याने स्वीकारलेल्या मार्गाचे त्यांनी कौतुक केले.

विनय जाधव यांनी आपल्या सत्काराला उत्तर देताना गावकऱ्यांच्या प्रेमांमुळे, आधारामुळे व प्रोत्साहनांमुळे आपण येथपर्यंत पोहोचल्याचे म्हटले, तेव्हा गावकऱ्यांनी टाळ्यांचा प्रचंड कडकडाट केला. आपल्या मनात देशभक्तीचे बीज पेरणाऱ्या श्री. बहुतुले गुरुजींचे व नेहमीच मार्गदर्शन करणाऱ्या श्री. सूर्यकांत आगाशे यांचे त्यांनी आभार मानले. आपल्याला खऱ्या अर्थाने लायक बनवणाऱ्या आई वडिलांबद्दल बोलताना त्यांच्या डोळ्यांत अश्रू उभे राहिले होते. शेवटी माझ्या मातृभूमीसाठी मी काहीतरी योगदान देईन तेव्हा तुम्ही माझा केलेला सत्कार योग्य ठरेल असे म्हणून टाळ्यांच्या गजरात त्यांनी भाषण संपवले.

आमच्या गावासाठी अतिशय अभिमानाचा क्षण असलेला हा कौतुक सोहळा प्रत्येकाच्या मनात देशभक्तीचे नवे बीज पेरणारा ठरला.

AVAILABLE NOTES FOR STD. X:

(ENG., MAR. & SEMI ENG. MED.)

PERFECT SERIES

- English Kumarbharati
- मराठी अक्षरभारती
- हिंदी लोकभारती
- हिंदी लोकवाणी
- आमोद: सम्पूर्ण-संस्कृतम्
- आनन्द: संयुक्त-संस्कृतम्
- History and Political Science
- Geography
- Mathematics (Part - I)
- Mathematics (Part - II)
- Science and Technology (Part - 1)
- Science and Technology (Part - 2)

PRECISE SERIES

- Science and Technology (Part - 1)
- Science and Technology (Part - 2)
- History, Political Science and Geography

PRECISE SERIES

- My English Coursebook
- मराठी कुमारभारती
- इतिहास व राज्यशास्त्र
- भूगोल
- गणित (भाग - I)
- गणित (भाग - II)
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञान (भाग - १)
- विज्ञान आणि तंत्रज्ञान (भाग - २)

WORKBOOK

- English Kumarbharati
- मराठी अक्षरभारती
- हिंदी लोकभारती
- Mathematics (Part - I)
- Mathematics (Part - II)
- My English Coursebook
- मराठी कुमारभारती

Additional Titles: (Eng., Mar. & Semi Eng. Med.)

- ▶ **Grammar & Writing Skills Books (Std. X)**
 - Marathi • Hindi • English
- ▶ **Hindi Grammar Worksheets**
- ▶ **3 in 1 Writing Skills**
 - English (HL) • Hindi (LL) • Marathi (LL)
- ▶ **3 in 1 Grammar (Language Study) & Vocabulary**
 - English (HL) • Hindi (LL) • Marathi (LL)
- ▶ **SSC 54 Question Papers & Activity Sheets With Solutions**
- ▶ आमोद: (सम्पूर्ण-संस्कृतम्) – **SSC 11 Activity Sheets With Solutions**
- ▶ हिंदी लोकवाणी (संयुक्त), संस्कृत-आनन्द: (संयुक्तम्) – **SSC 12 Activity Sheets With Solutions**
- ▶ **IQB (Important Question Bank)**
- ▶ **Mathematics Challenging Questions**
- ▶ **Geography Map & Graph Practice Book**
- ▶ **A Collection of Board Questions With Solutions**

Marketed by:

Target Publications® Pvt. Ltd.
Transforming lives through learning.

Address:

B2, 9th Floor, Asher, Road No. 16Z, Wagle Industrial Estate, Thane (W)- 400604

Tel: 88799 39712 / 13 / 14 / 15

Website: www.targetpublications.org

Email: mail@targetpublications.org

Scan the QR code to buy e-book version of Target's Notes on Quill - The Padhai App

Explore our range of **STATIONERY**

Visit Our Website